

Delavsko vprašanje.

Delavsko vprašanje je del modernega soc. vprašanja. Kakor se moderno socialno vprašanje običajno ni moglo razviti, dokler niso bili dani pogoji, tako se samoumevno tudi o delavskem vprašanju posebej ne more govoriti, dokler ni bilo pogojev, ki bi bili priznani to gibanje. Stari in srednji vek jih ne poznata, zato je nastalo delavsko vprašanje v modernem zmislu v novejšem času.

Te pogoji so dvojnega značaja, pravnega in gospodarskega. Pogoji pravnega značaja so: osebna svoboda, zasebna lastništvo, svobodna prodaja med delodajalcem in delojemalec. Pogoj gospodarskega značaja je razvoj tehnike.

V starem veku, ki traja v narodnogospodarskem ozračju od prvih početkov umike pa do enajstega ali dvanajstega stoletja, vlada domače gospodarstvo. To se pravi: kar se je doma izdelalo, to se je tudi doma porabilo in porabilo. Blago se ni izmenjavalo. Življenje je bilo patriarhalno. Denar se je malo rabil. Pojava kapital niso poznali, nenehan je bil dolžnik, ki ga domača kapital. Cesar ni človek rabil zase, to se je skrivalo kot zaidad, bi je lezal inrtvev, Suznji so opravljali, kar danes delavci in obrtniki, poleg tega pa so tudi izvrševali kulturno delo. Bili so brez vseh osebnih in političkih pravice. Gospodar je delal z njimi, kar je hotel, bili so njegova last, kakor je bila živina njegova last. O kakšnem pravnem razmerju med njimi in gospodarjem ni bilo govora. Tako gospodarstvo, kakršno se nam kaže v tej dobi, se imenuje tudi naravno gospodarstvo.

V srednjem veku, to je od dvanajstega do šestnajstega stoletja, imamo oisto drugačen gospodarski snafaj. Na kmelih se se kaže naravno gospodarstvo, toda središče gospodarstva je bilo v mestih pri obrtniki, ki so se osvojili bodisi suženjstva in dobili posebne pravice. V teh srednjeveških mestih je delo že razdeljeno eden izdeluje to, drugi ono. Nastajajo posamezni stanovi. V zvezi s to razdelitvijo dela je zahtevano kupovanje blaga, kar se je godilo na trgu, ki igrajo v srednjem veku tako veliko vlogo. Obrtniki so drug od drugega kupovali. Nisi so se delali za zalogo, ampak vsak obrtnik je imel malo izdelkov, kakor je mislil, da jih lahko prodati. Zamenjavanje ali kupovanje se je vršilo naravnost iz roke v roko brez posredovca, posredovalcev, trgovine se ni bilo. Kredit se niso poznali, pojem kapital še ni bil deljal ni bil razvit, obresti si niso bile isto v zvezi, vendar se ni bilo obrestovanje razvijeno. V tej dobi je krožil denar, zato se imenuje to gospodarstvo denarno ali pa tudi mestno.

Vsa ta naša družba je bila razdeljena na stanovne, plemiški, duhovniški, mestni in kmetijski stan. V političnem pomenu je ta družbina uredba 1. vz. feudalizem. V gospodarskem zmislu imamo združeno uredbo, imenovano učni, s samoupravljanimi dolobčami, potrjenimi seveda od vsjih gospod. Te dolobče (statuti) dolobčajo delavske razmere kakor mezo, delavniki, storilo učencev, pomagacev, izdelkov itd. Obrtniki in suzel svobodno izdelovati, kolikor in kar bi bil hotel, da so imeli vsi enako dosti dela, da ni preostajalo blaga. Med mojstri in pomagaci ni bilo svobodne pogodbe, vse je bilo po statutih dolobčev. Pomagaci so delali volinoma le za potrebuje za hrano, obleko in stanovanje, vse so dobivali od gospodarja, s katerim so se štiti delo ena družina. Geln pa so tudi skrbeli, da so pomagaci po nekaj letih postali samostojni mojstri, potem ko so napravili mojstrski izdelek, tako imenovani "Meisterstück".

Če ni uspevali, na Angliškem je in pr. država sama z zakoni skrbeli za to združeno življenje.

Z nenejnivsekom začneja pojoln obrat.

Okrila se je Amerika, odprla pot v Vzhodno Indijo. Dostaj se je prekumorska trgovina usredotočevala glavno v genovijalskih republikah, kakor v Benetkah, Genujvi, kjer so se tudi začele razne institucije, ki so se se obranile dan-danes, n. pr. banke, borze. Po odkritju Ameriko 1492 leta pa so postale središče prekumorske trgovine dežele ob Atlantskem morju. Prvenstvo je imela Španija, potem Portugalsko in Fran-

ja. Po propadu Španije v sedemnajstem stoletju sta nastopili njeno dedšino Anglija in Holandija.

Začenja se kolonialna politika. Države gledajo, kako bi jim naseljene ali kolonije domašale več dobička. Pod pretvezo umike si razširjajo ozemlje.

Nastajajo družbe ali kompanije s tem namenom, da pridobivajo svojim državam posestva v drugih delih sveta. Te družbe so podobne sedanjim družbam in obdarjene z velikimi pravicami, da imajo kar svo vlado v prekumorskih deželah. Take družbe so se ustanovile n. pr. na Francoskem, Angliškem.

Naselbine so bile zelo bogate dragih rud, zlasti v dežini Ameriko. V zvezi s to okolnostjo se je pojavi prvi narodnogospodarski sistem, merkantilizem. Uvažalo se je kolikor mogote mnogo zlati in srebra, da se pomozi narodno imetje. Izvoz izdelkov so podpirali, ker se s tem steka denar v deželo, mislirno pa je bil izvoz izdelkov prepovedan, ker odhaja ta denar tujino. Na ta način so podpirali domačo obrtnost.

Na Angliškem in Irskem se je razvila zlasti tekstilna obrtnost. Grolnje se je boljšalo, nastopili so stroji, zgradili se je deljni i motorji. Stroji se pomagamo, kjer blavska roka ne zadostuje ali ne dovolj ukretna za izdelovanje finejših izdelkov ali ne more delati nepretrgoma in zelo hitro. Motorji pa se rabijo za koncentracijo strojev. Nastaja tehnika delitev dela, to se pravi: vsak stroj dela svoj določen kos, ne da in en stroj naredi ves izdelek sam. Nastopajo veliki podjetniki, ki imajo v svoji službi razne obrtniki, ki so potrebnji, da naredi izdelek. Ta obrtniki v velikom vodi k pojmu kapitala. Kar je preotika ali dolobka, to ne leži nrtivo, ampak se rabo za kapital v nadaljnjem produkcijo. Podjetnik sam ne dela nič, ampak le vodi, nadzornje stela ter slebi za prodajo. Najbolj delavne sile, ki delajo ali s njegovo tovarno ali pa jim daje surovine na delu, bi jih izdelujejo doma.

V srednjem veku so pretrajali - kakor ročno izdelki iz rok producenta naravnost v roke konsumenta, kar se je godilo na mestnih trgih. Producerski so delali le na naročilo. V novem veku se je vse izpremenilo. Mestni trg se je razvil na okolico, pomagoma je postal ves svet trg. Producerski izdelujejo blago za zalogo in glede na potrebe, zato ne more skrbeti za kons. Sedaj se je se je mezo razvil trgovina v pravnem pomenu besede. Izdelki ne prehajajo naravnost iz rok producenta v roke konsumenta, ampak po posredovanju tretjih oseb. Boljšajo se prometna sredstva, gradnja se oost, zeleznice, ustanovljajo pošte, uporabljajo telegrafi in telefoni. Razvijajo se naprave, podpirajoče trgovino, kakor kredit. Kredit ima namero, da se kapital, ki ga kdo sam ne more plodnošno porabiti, porabi s pomožjo trga roke. Kredit je po zopet ustvaril celo vrsto drugih naprav, ki zelo pospešujejo promet, n. pr. razne banke, dalje pravne listine, kakor moneta, oske bankovni det.

Poleg tega imel producent, lastnik proizdejskih sredstev, ves dolobek sam. Srednjeveški obrtniki in bilo treba deliti dobička iz nikomer, ker so se smatrali mojstri, pomožniki in učenci za ene družino, učenci pa bi mojster oče - gospodar. V novem veku se je to izpremenilo. Lastnik proizdejskih sredstev mora najemati delavne sile, dolobek se sicer njegova, toda ga mora deliti, in del zvezne sam drugi del pa delavci v ohi hki mezo ali zaslužku.

Poleg tega gospodarjskih izpremenih so nastale tudi pravne izpremenbe. Srednjeveški organizem se je vsedel nastala je nekakšna atomizacijska družba, to je, družba se je razdelila v posamezne dele ali atome. Četl se priti koncu srednjega veka bolj in bolj organiziral svoj pomen, širil se je egoizem pri mojstri, da so vzprejemali v sebi le svoje sodelavce in prijatelje. Prerajajoča se vedelost je osmoznovala dalje življenje celove. Razglašala se je popolna svoboda. Vsakdo je mogel izvrševati kakršnokoli obrt, ni ni bilo treba izpremenjati v nem sposobljenosti. Nastala je svobodna pogodba med delodajalcem in delavcem. Tu ni bilo nikakršnih javnopravnih voz, ampak vse je bilo čisto osebnopravno.

Druga važna izprememba je nastala s tem, da se je rimsko pravo uvedlo v zakonodajstvo. Rimsko pravo je pa individualistično, ono podpiralo osebn individualizem.

Tudi v modroslovlju se je uveljavil individualizem, kakor na Angliškem in Francoskem. Francoski enciklopedisti so razvili teorijo tako zvanih naravnih prav. Človek ima pravico do tolike osebn svobode, v kolikor ne posega v svobodo drugega. Na političnem polju so imeli vse predpravice, vse zakone, omejujoče svobodo; ravnotako naj vlada na gospodarskem polju popolna svoboda. Tretji stan, meščanstvo, se je pogladil za enokopravnega z drugimi stanovi. Nastalo je splošno tekmovanje.

Vse to je imelo važne posledice za kapital in dela. Zvijoma naz razmerje med kapitalom in delom, in kapitalistom in delavcem. Oni, ki da je proizvajalna sredstva, ima po rimskem pravu tudi pravico do produktov, delavci imajo pravico do tega, kar se je izdelalo, in dobi le odškodnino za svoje delo, mezo, zaslužek ali plačo. Meza da je povračilo delavne sile, ki je delavec prodal delodajalcu, meza je ena delavne sile. Delavna sila je posebne vrste blago in meza je ena tega blaga.

Delovna sila ima kot blago svoje vrste posebne lastnosti, ki jih ne opazamo pri drugem blagu in ki imajo na eno delavne sile neugoden učinek.

Posobne lastnosti delovne sile so sledeče:

1. Pri drugem blagu sta si kupee in prodajalec enaka v tem, da šukata na ugodnejše ceno, ako jima kakratna ceno, ko kupujeta in prodajeta, ni posebi. Delavec ne more šukati, da bi bila meza višja, on mora prodati svojo delavnost sile za vsako ceno, ker je delavna sila edino sredstvo, ki ga zivi. Brez kapitala ne more delati, kapitala pa sam nima, splošedelec ima zemljo, obrtniki svoje rokodelske orodje, zato mora skleniti s kapitalistom ali posetnikom produktivjskih sredstev pogodbo. Podjetnik in eksistentno prisiljen da delavca sprejme, pri šav, kak in pr. ama škoda tudi on, toda zato se vse ono lahka zivi.

2. Delovna sila je podobna blagu, ki izgubi svojo ceno, ako se preveč ne prodaj, kakor svoje pevice. Tako izgubi tudi delavec delavnost sile, ako je ne rabo. Čas, v katerem delavec ne dela, je zanj izgubljen, nemadomest.

3. Delavna sila je nerazdružljiva spojina s svojim lastnikom. Delavec ne more ločiti delavnost sile od svoje osebe. Kmetovalec ali obrtnik pošlje lahko svoje blago drugam, kjer ga misli laže prodati. Delavec tega ne more, ampak mora iti ali sam ali s svojo družino na dotoni kraj, kjer je morebiti delo bolje plačeno. To je mnogo naravnost nemogoče, učenci pa so vsaj na prvi vzmet ovir in zaprebo. V zvezi s to okolnostjo so tudi moralne, politične, zdravstvene in druge posledice.

4. Pri tako zvanem neizkuštem delu, tu je pri takem delu, katero more vsak moralno razvij človek opravljati, ne da bi se moral za to posebej učiti, je poizbta dela neomejena. Vsak tu lahko dela, da je le telesno za to sposobljen.

5. Kakor hitro se zmanjša meza pri omu kapitalistu, se izpremeni tudi pri drugih. Na vsakem trgu je spor med kupeem in prodajalcem. Kupee hoče blago kar najceneje kupiti, prodajalec pa kar najdraže prodati. Ravno tako skuša delavec svojo delavnost sile prodati kar najdraže, tem da zvišuje mezo kolikor mogote. S stališča podjetnika je meza del proizdejskih sredstev. Vsako zvišanje meze mu za naslček ali omanji dobiček podjetnikov ali pa višjo ceno izdelkov. Za podjetnika je slabo, ako se zvišuje cene, ker potem omanj prodaj veslej končice. Zato skuša vzdržati mezo na nižji stopnji.

Pri modernu produkciji se nam javljajo tipicna razmerja, to so take razmere, ki so vedno in povsod iste, ker je njih pogoj — moderna produkcija — isti. Te razmere so posledica razvoja volobrti in svobodne pogodbe.

Delavec dela od svojega vstopa v tovarno pa dalje, ko ni opešajo moči, vedno eno in isto delo. Izdel se je v izdelovanju določenega kosa, drugi delov, iz katerih izdelek abstoja, ne zna

narediti. To ima zanj slabe posledice. Svoje delo opravlja mehanično brez pravega notranjega zadovoljstva, ki ga občutimo, ako smo sami svojo dovršili kak izdelek. Delavec tega veselja nima, ker nikdar ne izgotovi sam celoga izdelka, ampak delo vedno gamo en kos, mali del celote. Ako se mu potem pripeti, da izgubi brez svoje krivde službo, ne zna drugega delati in ne more dobiti lahko zaslužka drugod nego pri neizkuštem delu, za katere ni treba posebne vaje in ga lahko vsak opravlja, se je le telesno neupobljeno. Na ta način se bolj in bolj množi delavski proletariat.

Izkušeni delavec može vrste neizkušeni. Slabe posledice ima za delavca strojna produkcija. Z uvedbo strojev je odpadla potreba človeškega dela. Stroji je pabil mnogo delavcev v bedo in revšino. Misel, da si ni ta način opomorejo, se začeli delavec sprva anevertati stroji in tovarne. Strojna produkcija potrebuje ljudi le za nadzorstvo, da stroji resno funkcionirajo. To nadzorstvo pa ni tako težko delo, zato opravljajo lahko in posebi tudi ženske in otroci in s tem tekmujejo z moškimi. V sled splošnega tekmovanja se vrši strojna produkcija nepretrgoma, zato skuša podjetnik razširjati delavni čas do dela tudi po noči. Stroji veljajo mnogo denarja, zato je treba za produkcijo velikega kapitala. Delavec tega ne znaore, on mora ostati vedno to, kar je delavec. Srednjeveški rokodelski pomožnik je postal po nekaj letih samostojni mojster, delavec se more le v izrednih slučajih povzpeti vise v velikih sredstvih. Strojna produkcija se osredotočuje v tovarnah z vsemo slabim zdravstvenim in moralnim posledicami, ki izvrajjo iz tega. Stanovanje so draga, delavec stanujejo natlačeno po zatohlih, vlažnih, temnih bezmehak. Po veliki industriji se dela za zalogo, s čimer je vedno v zvezi večji ali manjši riziko. Pri tem trpita oha podjetnik in delavec. Delavec izgubi službo in si še dela v vrstah neizkušnih delavcev, kar pospešuje proletarizacijo delavstva. Delavec ni za to odgovoren, naj je se tako priden, vreden in pošten, vendar nima dela. Umevano je, da to ne more ugodno vplivati na njegovo stanje.

S svobodno pogodbo ima podjetnik medvlado nad delavcem. V sled splošnega tekmovanja zvišuje podjetnik mezo. Proti temu je delavec — poisdinec brez moči, tu more kak dosevi le organizacijska. Meza pa se lahko zvišuje tudi na indirektni način. Tako indirektno zviševanje meze se godi n. pr. s podaljševanjem delavnega časa, ako se dela tudi ob predeljah in pramnikih, ako se ne dovoljujejo odmor, ako se rabijo pri delu ženske in otroci, katerih življenjske potrebe niso manjše, sledno tudi plače.

Po svobodni pogodbi si more podjetnik izgovoriti popuste, kazni, ako pride delavec nepozna na delo, če poskuša proizvajalna sredstva poročiti itd. Podjetnik nima zanimanja za moralne in zdravstvene delavčeve razmere. Delavec je navezani sam nase in na podpora dobrih ljudi, ako zbolj, se poskušaševati, omemore ali nima dela. Mnogo se izrabljajo delavec pri takozvani domači obrtosti.

Niža meza, neugodno vpliva na duševno stanje delavčeve, jemlje mu veselje do dela. Ker nima upnje, da bi se mu pri boljsem delu, v o. Saha plača, se ne posvečuje do svoje dovršenosti pri svojem izdelovanju. Ustrežajoč komaj svojo uganjovjele. Življenjskim potrebam, se ne more devati na stran. Krepko hrano in toplo obleko oni narobnoška alkohol. Ako pride brez svoje krivde, ohi službo, ali zbolj, se poskušaševati ali vesle starosti omemore, nima nikakršne zalobe, iz katere bi zajemal. Čaka ga hroška palca.

In rodbinska življenje! Upragajo se žene in nedorasla otročina v produkcijo. Kakšna vzgoja otrok?

Tudi v kulturnem oziru je delavec na slabem. Delavec po naravnem delu ni sposoben, da bi se njegov duh bavil z duševnimi potrebami. Tudi nima časa niti sredstev za to. Otroško delo odteguje nadaljno tudi od najboljvrednejše izobrazbe.

Razmere, ki sta jih ustvarili veleobrat in svobodna pogodba, imajo tudi neugodne politične posledice. Med delavstvom se širi splošna mezdovoljnost s sedanjim družabnim redom.

Iz vseh teh naštetih slabih razmer se je rodilo delavsko vprašanje kot posledica neodoljivega gospodarskega razvoja in pravnega naziranja. Rešuje tega vprašanja je naloga gospodarske in socialne politike. Rešuje pa se to vprašanje s troje stališč: Z individualističnega (liberalnega), socialističnega in socialdemokratskega. Rešitev pa je le v socializmu.

Brez izobrazbe ni socializma.

Roosevelt se neznansko veselil, da so v državi Maine zmagali republikani. Zdi se, da je se popolnoma pozabil na tisti čas, ko se bil progresiv in je imenaval republikane najkompromitnejšo bando. Blagor mu, kdor more biti tako pozabljiv.

Če spravimo socialisti letos dva milijona glasov skupaj zveze kapitalističnim zastopnikom tak strah v kosti, da prično v prihodnjem kongresu sami s socialistimi reformami.

Če vidite človeka na ulici, ki tava od ene strani na drugo, veste, da je pijan. Kaj sodite o človeku, ki tava od ene stranke do druge?

Politične pravice ne pomagajo delavstvu nič, če jih ne zna rabiti.

Če delavstvo v svoji veomi se ni zrelo, ne pomeni to, da ne more postati zrelo. Grozljje tudi ne zori spontano.

Prédobi svojemu listu več čitateljev, pa pridobis svoji stranki več volilcev.

KRIŽ NA GORI.

LJUBEZENSKA ZGODBA. — SPISAL IVAN CANKAR.

—Škoda, da ne moreva skupaj! Vi je imate svojo družbo, jaz pa bom kolovratil nekaj časa še sam ... No, lepo ga pozdravite v mojem imenu!

Podala sta si roke in sta se poslovila od žalosti ...

Tako počasi počasi se je nagibal dan; Hanea je stopala na prag, gledala je proti zarcemu nebni in se vračala v sobo. Vse je bila z pospravila, samo še roko očetu in materi, pa zbogom! Toda solnce ni hotelo dalje.

Čadur se dotakne z robom one surreke na hribi, je odločila Hanea, — "takrat bo cas!"

Poseglo je že do surreke z gorečim zarkom, že se je doteknilo tudi samo.

Ti je roko očetu in materi in obadva sta se poslovila do praga.

"Pa sporoči, kam da ti naj pošljemo stvari?" — "Zbogom!"

Na ovinku ob cerkvi se je ozrla, stala sta na pragu in mati si je obrisala z roko oči ...

Nevesta pa je hitela v klanec; komaj korak in pozabljen je bila vsa žalost. Lahko so ji bile noge, kakor da bi hodila po mehkem nahu, ne po kamenitem gravpavem klanec. Ob visokem delu surreke je tonilo solnce, že vse rdeče je bilo in njegova svetloba je ugašala. In kakor je tonilo, so se vzdigale senice iz globeli, plazile so se v hrib in so pile večerno luč ...

Toda je zakrnela od one strani visoka senca. Mate je stopil na hrib in kakor nabeška globlje se je svetila za njim večerna zarja.

— "Pozdravljena, Hanea!"

Stala sta na hribu roko v roki in sta gledala v gozdek, ki je bilo dremalo v sonraku globoko pod njima. Tam tibi so je oklepala vas strme rebr, v komaj zavednem, topen strahu, da bi ne upustih solončne roke in da bi ne strogovnila v globelino, v veliki odprti raku. Tam so je razprostrala pokopališče, večje nego vsa vas; večasti križi so se nagubali in so padli v blato. In z globeli so segale senice na vse strani in zmerom vise, dotikale so se že skoro njimih nog ...

"Kakor sanje se mi zdi zdaj, da sem sovražil nekoe to ruko, te senice ... Ne sovraštva, ljubozni je treba, goke in soentne, ki je ne more zatem niti nobena zalost ..."

Ojpol je je ikoli pusi, okrenila sta se počasi, težko so se ločile oči, strmoče navzdol.

"Dale so mi lebe, te rube senice, svoj najljepši cvet ... kako bi jih sovražil!" — "Ozri se stran, Hanea, bi pogled in obrat!" Vreva se, in takrat bodo veliki dnevi in takrat bo sijalo solnce tudi tja del ... Se enkrat pogled, ti zvesta, in da ji, da se tudi ta raka se enkrat ozre nate! In zdaj — ti ho, zalost!"

Tesno sta se oklenila drugi drugega in njune senice so tonile na ono stran v večerni zarji ...

Četelje je stal pred kremo, obseneli je oči z žganjo in je gledal proti hribu. Tako se mu je zdelo, kakor da je bil zrasel tam gori na zlatorednem ozadju silnih korž, kopreniš do neba; preko vse globeli je legla njegova široka senca, trepelala je in ugašala, a nebo je zasijalo svetleje nad globeljo, zapihal je večerni veter in kakor v radostni slatnji je začumelo drovje.

Berlinsko — Vorwarts — glavno glasilo nemške socialne demokracije, pise v oni zadnjih številk o razpoloženi ljudstva v Nemciji:

"Ako imajo centralna sile še kaj čujoma o pravom ljudskem umuju, glede nadaljevanja vojne, naj pridejo na nekatero ljudske seje, ki se vse v razbirnih delih države. Na vsch teh sejah pozdravljajo ljudi delejo za takojšnj mir, ne da bi se s to vojno kaj osvobodjo, z največjim navdušenjem in odobnavanjem. Na nekem takim ljudskem zborovanju je poslanec Kappler izjavil, da la bile pravie garancije, da ne bi zopet prišlo do take katastrofe, le v splošnem razoroženju vsch držav in v mednarodnem razsodišču. Najpotrebnejše je, da se doseže z Anglijo kratko premirje. Temu mora Nemcija posvetiti največ vpoštovanja!"

Četiti se res ne bi bilo, če bi se bilo ljudstvo tudi v Nemciji navdučeno preživljanja krvi, zlasti ko se je v voe kakor dveh letih preprečalo, kako prazna so bili prekrokovanje o hiri zmugi.

Če se delavce ne riga za delavsko vprašanje, kako mu boste večerli, da se resno briga za kakšno družo?"